

Resnica in eksistenca: kako temeljni sta? Ontološka in epistemološka razprava

dr. Bojan Žalec
Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani
Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Osrednji predmet obravnave v članku je resnica. Ker je pojem resnice tesno prepleten s pojmom eksistence, se avtor obravnavi slednje ni mogel izogniti. Skozi obravnavo pogledov vrste filozofov na zadevna vprašanja, od katerih velja posebej omeniti K. Popperja, F. Brentana in D. Davidsona, je avtor razvil tezo o sprejemljivosti teorije resnice, ki kombinira predmetnostno teorijo v Meinongovem slogu z brentanovskim pogledom na resnico in eksistenco, v katerem evidenca igra osrednjo vlogo. Meni, da je korespondenčna teorija resnice v smislu absolutnega realizma neinteligibilna, četudi relativna korespondenca v smislu skladnosti prepričanja/stavka s stanjem stvari igra vsakdanjo in osrednjo vlogo v naših komunikacijskih ali dialoških kontekstih, v katerih se oblikuje tudi misel posamezne osebe. Obravnaval je zamisel o resnici kot regulativni ideji. Tudi v tej točki ni potrebno izhajati iz resnice kot korespondence nosilca resničnostne vrednosti s stvarnostjo, ampak zadošča zamisel približevanja položaju idealnega misleca. Samo če sprejmemo, da gre v primeru misli idealnega misleca za korespondenco te misli z absolutno stvarnostjo, samo tedaj je trditev, da je položaj idealnega misleca regulativni ideal našega premišljanja in kritične diskusije, ekvivalentna trditvi, da je resnica kot korespondenca misli z absolutno stvarnostjo regulativni ideal za pravilno držo v premišljevanju oziroma v diskusiji.

Ključne besede: resnica, eksistenca, evidenca, idealni mislec, regulativna ideja

ABSTRACT

TRUTH AND EXISTENCE: HOW FUNDAMENTAL ARE THEY? AN ESSAY IN ONTOLOGY AND EPISTEMOLOGY

The central topic of the article is truth. Since the concept of truth is tightly interwoven with the concept of existence, the author could not avoid the consideration of the last. Through consideration of the views of several philosophers, especially those of K. Popper, F. Brentano and D. Davidson, the author developed a thesis that the theory which combines the theory of objects in a Meinongian style with the Brentanistic perspective on truth and existence, in frames of which the evidence plays a central role is an acceptable theory. He claims that the correspondence theory of truth in the sense of absolute realism is unintelligible although the relative correspondence in the sense of the correspondence of a belief/sentence to the state of affair plays a central role in our communicative or dialogic contexts (including those of ordinary or everyday life) in which also the thought of individuals is shaped. The idea of truth as a regulative idea is considered. Also at that issue we do not have to start with the idea of truth as a correspondence of the truth bearer with the reality. The idea of coming near to the view of ideal thinker is sufficient. Only if we accept the thesis that in the case of an ideal thinker we are dealing with the correspondence with the absolute reality, the claims that the view of the ideal thinker is the regulative ideal of our reflection and of the critical discussion and the claim that the truth as a correspondence of the thought with the absolute reality is the regulative ideal for the proper attitude in reflection and in discussion are equivalent.

Key words: truth, existence, evidence, ideal thinker, regulative idea

Uvod

Po eni strani je smiseln pomislek: »Kakšen smisel ima reči: 'Ta pojem resnice je bolj pravilen od onega'? Nobenega. Smiselna je samo naloga: pojasnimo ta pojem resnice, pojasnimo oni pojem resnice etc.« Sicer pa niso važne besede. Besede so poljubne. Važne so razlike, ki jih želimo z besedami zaznamovati. To velja tudi za vprašanje resnice. Kakšen je naš pojem resnice, običajen pojem resnice ipd. so morda bolj vprašanja za psihologijo. Za filozofa pa je pomembno, ali so pomembne razlike, ki jih želi z besedami zaznamovati.

Obenem se moramo zavedati, da imajo ljudje povečini implicitne pojme. Sam bom poskušal pojem resnice (delno) eksplicirati in ponuditi takega, ki bi bil še sprejemljiv za intuicije običajnega govorca, hkrati pa bi bil formuliran tako, da bi omogočal jasnejše razmišljanje, kot bi to bilo v primeru, če se držimo nekaterih formulacij, ki jih zavračam, četudi se najprej ponujajo same od sebe. Obenem bo moje razmišljanje poskušalo razjasniti, če je pojem resnice sploh uporaben ali primeren za potek kritičnega razmišljanja ali razprave oziroma kakšne preformulacije mora doživeti, če naj tak bo. Izhodišče tega mojega početja bo premišljevanje o Popperjevih pogledih na resnico oziroma »soočenje« z njimi.

Debela teorija resnice mora odgovoriti na štiri vprašanja: 1. Katere bitnosti so nosilci resničnostne vrednosti? 2. Kaj so ustvarjalci resničnostne vrednosti (ang. truth makers)? 3. Kakšen je odnos med njimi? 4. Kaj so kriteriji resničnosti?

Brentano (prim. knjigo *Wahrheit und Evidenz*¹ (Brentano, 1974)) in za njim Veber (Veber, 1928) sta pokazala, kakšni silni zapleti so posledica dejstva, da sprejmemo, da je resničnost oziroma faktičnost (oz. bit) kakšna bitnost (npr. lastnost). Brentano je zato menil, da je bit zgolj jezikovna fikcija, ki je učinek reifikacije navideznega pomena izraza »bit« <Sein> v jeziku, ki spada med sinsemantične izraze, se pravi take, ki sploh nimajo samostojnega pomena (prim. Brentano, 1998; Žalec, 1998 21 ss.). Takšno stališče je kompatibilno s Horwichevo minimalno teorijo resnice (Horwich, 1998). Popper ni bral Brentanovih tozadevnih spisov in nikjer ne navaja težav, ki jih implicira sprejetje faktičnosti ali, kot pravi sam, realnosti kot lastnosti

¹ V nadaljevanju WE.

dejstev. Tudi zato morda omenjenih težav ne komentira. Vprašanje je, kako močno se jih je zavedal. Ne komentira niti redundantnih niti (skorajda ne) evidenčnih teorij resnic. Misli, da je stvar rešena, če se je znebil grožnje ali videza protislovnosti korespondenčne teorije (Popper, 1983).² To je omogočil Tarski. Iz tega sklepa, da korespondenca ni himera, in na podlagi njenih prednosti pred koherentno in pragmatistično teorijo, ki ju obravnava, sprejme korespondenčno teorijo. Popper je obravnaval samo del ponudbe na področju teorije resnice in del težav za korespondenčno teorijo resnice. Zato je njegovo zadevno premišljanje nezadostno in njegova argumentacija nezadovoljiva. Sam menim, da korespondenčne teorije, formulirane a lá Popper, ne moremo sprejeti.

Evidenca

Andrej Ule v svojem članku *Why does Popper need realism?*³ z naklonjenostjo sprejema Bohmovo idejo, da je resnica veljavnost⁴ teorij za neko domeno. Nove teorije odpirajo čisto nove vidike etc. Lahko bi na kratko rekli, da je resnica v pravi kombinaciji. To kombinacijo spremlja evidenca. Resnica je vendarle neodmisljiva od subjekta. In praktično sta neločljivi faktičnost in resnica. Ko zagledamo stvari v pravi luči, jih na nek način odkrijemo. In potem šele lahko govorimo o npr. korespondenci.

Z vidika prve osebe, ali če upoštevamo samo eno osebo⁵, resnica kot korespondenca skorajda nima praktične vrednosti. Resnica kot korespondenca dobi svoj smisel predvsem v odnosu z drugimi bitnostmi, na katere apliciramo normativne epistemološke pojme, kot je resnica.

Tu se vidi, kako prekratka je definicija resnice kot uporabnosti: ne gre za uporabnost. Gre za pravo kombinacijo, na kateri, kot bi rekli sholastiki, z gotovostjo (*certitudo*)

² V pričujoči razpravi se nanašam predvsem na Popperjevo knjigo *Objective Knowledge* (ki je prvič izšla 1972. leta, zadnji ponatis 1983), v kateri je najbolj celostno podal svoje poglede na tematiko, ki jo obravnava pričujoči članek.

³ Tipkopic, referat na slovensko-avstrijskem simpoziju o filozofiji K. Popperja v Ljubljani, 20. – 21. september 2001.

⁴ Ob tem morda ni odveč spomniti na poglede Franceta Vebra, še posebno iz njegovih knjig *Knjiga o Bogu* (1934) in *Vprašanje stvarnosti* (1939), kjer razlikuje med veljavnostjo in istinitostjo. Prim. tudi Žalec, 1998 in 2004.

⁵ Seveda lahko tudi eno osebo, če se lahko tako izrazim, razdelimo na več oseb, npr. različne časovne lokacije, notranji dialog ipd.

prepoznamo razvidnost (evidentia). Na tej točki lahko Popperjeve zamisli razvijemo v razmislek v slogu A. MacIntyreja: z ljudmi lahko komunicirate, polemizirate, tekmujete s teorijami samo, če ugotovite evidenčno kombinacijo ali kombinacije, na kateri(h) funkcionirajo. Če so intelektualno bolj razviti, imajo več takšnih kombinacij, manj reči jim je skritih, poznajo več strug (Wittgenstein)⁶, več horizontov (Husserl), več kanoničnih temeljev za kritično diskusijo (MacIntyre).⁷ Brez tega nobena prava diskusija ali tekmovanje teorij ipd. niso možni. Resnica so prave kombinacije, ki se jih drži luč evidence: »debela« teorija resnice bi morala odgovoriti, kaj je skupno tem kombinacijam. Odgovora na to pa nimamo in težko, da ga bomo kdaj imeli.⁸ Kombinacija je toliko bolj kompleksna, kolikor bolj kompleksne so stvari, katerih resničnost nas zanima.

Resnica je uzrtje prave kombinacije, tako kot je to lepota oz. umetniškost in tako kot je to moralna dobrost. Pri vsem tem je utemeljevanje, pojasnjevanje etc. le sredstvo, ne cilj. In v pravi luči se lahko na vseh treh področjih zasvetijo (za enega in istega človeka) nekako izključujoče se ali nasprotne si bitnosti. Toda to ni usodno: važno je, da se zasvetijo v pravi luči. Če se to zgodi, so resnične ali lepe ali dobre. Sem lepo pristaja subjektivna estetska teorija: lep je tisti x, ki je odgovoren za doživetje lepega pri vsaj enem y. Noben x ni lep neodvisno od tega. Lahko je x lep potencialno, če potencialno obstaja primeren y.

Lepota, dobrota in resnica so analoški tris. Bistveno je vedeti, da za resnico povečini ni metode. Bitnost je resnična, če uzremo razvidnost na njej. To je gotov znak njene resničnosti. Kako pa lahko koga pripravimo do tega, za to ni metode. Bolj je intendirani predmet kompleksen, manj si je mogoče pomagati s kakšno metodo. Če ob bitnosti umetniško doživljamo, če je ta za to odgovorna, potem je gotovo umetniška. Kako pridemo do tega, za to ni metode. Če bitnost doživljamo kot dobro, potem je kombinacija, ki si jo predočujemo, gotovo dobra. O kod torej stopnjevanje relativnosti, ko napredujemo od resničnega proti dobremu in še naprej proti lepemu

⁶ Prim. Wittgenstein, 2004; Žalec, 2004.

⁷ Prim. npr. MacIntyre, 1996; 2000.

⁸ Odlično prisposobo za omejenost človeškega dojemanja nam ponuja satira Guliverjevega popotovanja: Liliputanci stojijo na njem, pa brijejo norce iz tistega, ki pravi, da ga je, velikana (Guliverja), videl »tu nekje«. Guliver je prevelik za njih. Ko ga najdejo, pa ga skušajo obvladati s svojimi bornimi vrvicami. Kot da bi lahko kaj ustavili, obvladali. In takoj, ko se da, Liliputanci Guliverja (vojaško) izrabijo za svoje cilje in ga slavijo.

oz. umetniškemu? Možna sta vsaj dva vira tega stopnjevanja: naraščajoča kompleksnost intendiranih predmetov in naša naraščajoča različnost v zadevni smeri. Resnica je lahko šele sekundarno, derivativno korespondenca. Najprej je evidenca. Lahko bi se izrazili tudi takole: če govorimo o neki stvarnosti (ustvarjalcu resničnosti, tistemu, kar nosilce resničnostne vrednosti napravi resnične), ki je neodvisna od kakršnegakoli doživljanja in kateri ustreza nosilec resničnostne vrednosti, pravzaprav ne vemo, o čem govorimo. Ustvarjalec resnice, ki ima kakšno vrednost v našem odnosu do sveta, je lahko le tisto, kar skozi doživljanje uzremo v luči (posredne) evidence. Če smo spoznavno izrazito pasivni, bi morda lahko govorili o nečem, kar skoraj niti posredno ne izvira iz evidence, o konvencionalno sprejeti resnici, katere primer je mrtvo sprejemanje tradicije.

Popper je ugovarjal koherenci takole: trditev ne bi mogla biti resnična, če ne bi bil nihče prepričan v njeno resničnost. Podobno bi se lahko glasil ugovor proti evidenci. Ta ugovor nima prave moči: trditev je lahko še vedno potencialno razvidna v smislu, da je možno bitje, ki bi videlo razvidnost na njej.

Subjekt(iv)nost resnice, objektivna faktičnost in vrednost resnice

Resnica je v zgoraj orisanem smislu vezana na razvidnost, ta pa na subjekt. Tak pač je pojem resnice. Kaj pa objektivna faktičnost? Najprej razmislimo o objektivnosti: ali je za nas res zamisljiva bitnost brez subjekta? Zame ne: je logično možna, saj ni v nasprotju z logičnimi zakoni, ni pa zamisljiva. Na temeljnem nivoju resničnosti bitnosti kot razvidnosti bitnosti izgine tudi razlika med resničnostjo in faktičnostjo. Ta se lahko pojavi šele na deriviranem nivoju, ko motrimo resnico kot korespondenco med mislijo/stavkom in predmetom.

Resnice, vezane na omejeni subjekt, so omejene, relativne resnice. Absolutna resnica je popolnoma holistična. Je resnica bitja, ki vidi vse, ki ima pregled nad celoto. Ta celota je lahko protislovna. Zakaj ne? Kako vemo, da ni? Ker so za nas, končna bitja, protislovne bitnosti v večji meri nesprejemljive, evidentno napačne? Resnica je v celoti, ki jo vidi v tem smislu mišljeno bitje celote, če hočete absolutno bitje. Njegova resnica je absolutna. Absolutna resnica temelji na zajetju celote, vesoljstva, ki je lahko protislovno. Absolutna resnica je skladanje z evidentno sodbo

absolutnega bitja, tu je imel prav Brentano. Vse drugo pojmovanje je pojmovanje netemeljne, sekundarne resnice (npr. korespondenca uma in stvari).

Za kaj gre, ob takem pojmovanju resnice, pri napredku znanja? Za odpiranje vedno novih vidikov, kombinacij, ki spreminjajo naše relativne razvidnostne poglede. V eni kombinaciji, kontekstu je razvidno nekaj, v drugem nekaj. Primerek tega dogajanja je, da je nekaj veljavno za to domeno, za drugo pa ne ...Kot omejeni subjekti smo obsojeni in zavezani relativni razvidnosti in resnici. Ali res obstaja bitje absolutne resnice, tega iz našega zgornjega premišljevanja ne moremo vedeti, to iz zgornjega ni razvidno.

Absolutna resnica kot nedosegljiva za nas po eni strani ne more imeti pretirane praktične vrednosti, torej tudi ne za ustvarjanje kritične diskusije.⁹ Verjetno pa bi lahko rekli, da je širitev spoznanja povezana z vpogledom v vedno nove vidike, uzrtjem novih predmetov. S tem se spreminjajo naši razvidnostni pogledi. Širitev našega pogleda prinaša spreminjanje njegove razvidnostne komponente. Če pa je širitev spoznanja pogoj za potek kritične diskusije, potem je približevanje pogledu absolutnega bitja vendarle pogoj za potek ali napredovanje kritične diskusije. In če formuliramo na ta način, bi se vendarle nekako strinjal z duhom Popperjevega gledanja, da se v teku kritične diskusije vendarle približujemo resnici, ki pa je ne moremo nikoli doseči.

Kakšen je, v luči zgornjih razmišljanj, položaj metafizičnega realizma? Od subjekta neodvisna bitnost je nezamisljiva. S tem sta tudi resnica in razvidnost nezamisljivi neodvisno od subjekta. Absolutni realizem je nezamisljiv, lahko govorimo zgolj o relativnem realizmu.¹⁰

⁹ Vznemirljiva je teza, da so bile ravno regulativne ideje krščanstva, Bog in absolutna resnica motor evropskega razvoja. V določenem smislu bi lahko tako razumeli knjigo R. Bragueja *Evropa, rimska pot* (Brague, 2003).

¹⁰ Pri tem bi bila dobrodošla elaboracija v smeri razlike med odvisnostjo od posamezne zavesti (partikularna odvisnost) in od zavesti nasploh (vrstna odvisnost) oz. upoštevanja treh korakov, ki jih mora opraviti/utemeljiti realist: 1. postaviti predmete »izven glave«; 2. utemeljiti njihovo neodvisnost od posamezne zavesti; 3. utemeljiti neodvisnost predmeta od zavesti nasploh. V tem kontekstu je zelo uporabna Husserlova mereologija (analiza raznih vrst odvisnosti, od posameznostne do vrstne/generične (prim. Žalec, 1998, poglavje Husserlova teorija dela in celote). Glede realistovih treh korakov prim. Žalec, 1999; za razlikovanje med pojmi psihično, subjektivno, objektivno, faktično, ki je za jasno razmišljanje o zadevnih rečeh bistvenega pomena, prim. Žalec, 2002, začetek poglavja Vebrova teorija spoznanja. Sicer se mi zdi sprejemljiv Vebrov razmislek, da evidenca ni nič drugega

Brentanova teorija resnice

Oglejmo si teorijo resnice Franza Brentana. Brentanova hiba je v določenem smislu umanjkanje holizma: ko navaja Pascalov primer (Brentano, 1974) nas to močno nagiba v smeri holizma. Resnica ni odvisna od posameznih končnih subjektov, je pa odvisna od absolutnega subjekta. Nobene lastnosti »resničnost« ali »faktičnost« ni, ki bi jo imele bitnosti neodvisno od doživljanja. Da je bitnost faktična, pomeni, da bi jo sprejelo bitje, ki sodi z absolutno evidenco. Da je sodba resnična, pomeni, da se sklada s sodbo absolutnega bitja. Toda zakaj absolutno bitje sprejema nekatere bitnosti, drugih pa ne? Zaradi svoje evidence. Toda, saj vendar ni namen evidence v njej sami? Na stvareh mora biti nekaj takega, zaradi česar jih absolutno bitje, ki premore absolutno evidenco, sprejema. Zdi se, da je Brentano zavračal, da bi bila eksistenca ali bit (Sein) stvari neka stvar iz podobnega razloga, kot je Veber (Veber, 1928) zavračal tezo, da je eksistenca lastnost: sprejetje te teze vodi v nesprejemljive komplikacije; ena od njih je (navajata jo Brentano (npr. v WE, še posebno prvi spis 4. razdelka knjige) in Veber) regres v neskončnost. Torej, poleg stvari samih sprejeti še neko (njihovo) dodatno bitnost (bit, faktičnost ali eksistenco), je zaradi posledic nesprejemljivo. Resnične so sodbe, eksistirajo pa stvari, ki jih sprejema bitje z absolutno evidenco. Imamo samo subjekte, (evidentne) sodbe in stvari, nimamo pa nobenih dodatnih eksistenc, faktičnosti, biti ali kaj podobnega. Toda taka pozicija ostaja nezadovoljiva, saj ne more odgovoriti ali pomiriti tistega, ki sprašuje: Če je samo to, kar je, zakaj je potem pomembno, če stvar obstaja ali ne? Zakaj je potem pomembno vedeti, če obstaja ta ali ona stvar s takimi in takimi vzročnimi močmi, npr. ali se za hribom nahaja sovražnik ali ne?

Da je nekaj stvarno, vemo preko učinkov te stvari na nas, bolje rečeno, če to učinkuje na nas. V tem je resnica Vebrovega zadevanja stvarnosti (prim. Veber, 1939; Žalec, 1998: pog. Vprašanje stvarnosti) in v tem je tudi nekakšen duh krščanskega realizma. Pojem stvarnosti izhaja iz neposrednega učinkovanja na nas. In take stvari tako ali drugače sprejmemo. Katere, je stvar teorije. V teoriji pa se nahajajo tudi nekatere trditve, ki so bolj ali manj formalne, vendar se jim le stežka odpovemo, ki vodijo naše premišljanje, ki se nam zdijo bolj ali manj evidentne. Faktičnost je torej

kot prepričanost, neubranljivi pritisk pa zelo velika prepričanost (prim. Žalec, 1998: pog. Spoznavna teorija zgodnjega Vebra; Žalec, 2002: pog. Vebrova teorija spoznanja).

stvar teorije, toda ta teorija korenini v zelo neposrednem učinkovanju. Toda, če bi bile v nasprotju z neposrednim doživljanjem, učinkovanjem, bi te trditve opustili.

Pozni Veber bi rekel, potem ko je razlikovanje med istinitim in veljavnim elaboriral z razlikovanjem med stvarnostjo in veljavnostjo v svetu pojavov (vsi odnosi med pojavi so stvar veljavnosti): na stvarnost zadenemo v posebni plati neposrednega čutenja, v zadevanju. Vse ostalo je stvar logične biti (sklepanje) in veljavnosti. Pritisk evidentnosti logičnih ali formalnih principov je močan, še močnejši in temeljno bistven pa je pritisk neposrednega učinkovanja stvarnosti na nas. Dobro, da sta ta dva pritiska uglašena. Ta dva pritiska oblikujeta jedro našega mišljenja o stvarnosti in našega obnašanja. Mati faktičnosti je pritisk. Ni metode za celostno in definitivno odkrivanje stvarnosti in ni metode za izogibanje stvarnosti. Naš odnos s stvarnostjo je v veliki meri intuitiven, zato je intuitiven tudi velik del naših prepričanj o njej.

Brentano je menil, da evidence ne moremo definirati, da je enostavna in da je neposredno dano obeležje (prim. WE). Podobno kot rdeče in modro in razlika med njima. Podobno je s stvarnostjo. Stvarnost je dana neposredno, in ne moremo je definirati. Zaradi česa je stvarnost stvarna? Zaradi česa je modra modra? Sama stvarnost ima obeležja oziroma pojave, ki nam omogočajo odnos z njo, sama pa ni obeležje. Gre za Brentanovo prativar (nem. Urstoff) (prim. Brentano, 1998). Včasih nas naš stvarni čut lahko izda, vendar povečini deluje uspešno. Tudi mora, če naj preživimo. Resnica kot pravilnost je v veliki meri stvar refleksije. Doživljanje stvarnosti pa je stvar neposrednega čutenja.

Idealni opazovalec, pragmatizem in teleološkost

A: Zakaj sprejemaš to trditev? B: Zaradi tega, tega in tega (navede tisto, kar naj bi upravičevalo sprejetje trditve). B ne pravi, da zato, ker je ta trditev resnična v smislu ustrežanja objektivni stvarnosti. To v tem primeru ni pomembno. Je pa drug kontekst, kjer ima termin »biti resničen« svojo funkcijo: A: Janez misli, da ga Marija ljubi, vendar to ni res. Tukaj A ne govori o tem, da Janezovo prepričanje ni upravičeno. Ne govori o tem, da npr. nima na voljo ustreznih informacij ali evidence, ali pa da njegovo prepričanje ni racionalno. Toda kaj je kriterij za to, da njegovo prepričanje ni resnično? A-jevi razlogi za trditev, da Marija ne ljubi Janeza. Zelo težko se je izogniti,

izviti pogledu, »skušnjavi«, da je najboljši zamisljiv kriterij pravzaprav ustvarjalec resničnosti vrednosti. Bolje rečeno: tisto, kar bi videl idealen opazovalec v idealnih pogojih (krajše idealni opazovalec, saj njegova idealnost vključuje tako njega samega kot pogoje, v katerih je) in kar bi bilo relevantno za naše vprašanje, tisto je ustvarjalec resničnosti vrednosti za določeno trditev. Bolj se bližamo idealnemu opazovalcu v idealnih razmerah, bolj se bližamo resnici.¹¹ V primerih izjav, pri katerih si ne moremo predstavljati idealnega opazovalca v idealnih razmerah, nima smisla govoriti o resničnosti teh izjav ali vsaj o njihovi objektivni pravilnosti (npr. etiške izjave, izjave o umetniški vrednosti). Ta pogled vključuje komponente pragmatizma (gre vendarle za relevantne informacije idealnega opazovalca v idealnih pogojih), pa tudi nekakšno objektivnost, čeprav ustvarjalci resničnosti vrednosti niso prestavljeni v sfero nekakšne objektivne stvarnosti brez subjekta, ki je sicer možna, ni pa zamisljiva in bi bila potemtakem težko podlaga pojmu resnice. Evidenca v klasičnem smislu pride najbolj do izraza takrat, ko smo mi v položaju, ki je najbolj podoben položaju idealnega opazovalca, ko imamo vse informacije, ki so potrebne: ena skupina so vrste samozaznavanja, druga skupina so sodbe o »aksiomih« formalne misli. Torej je teorija idealnega opazovalca vendarle zelo podobna evidenčni teoriji. Omogoča pa tudi odgovor na ugovor proti brentanovski teoriji, ki smo ga navedli zgoraj. Toda taka pozicija ostaja nezadovoljiva, saj ne more odgovoriti ali pomiriti tistega, ki sprašuje: Če je samo to, kar je, zakaj je potem pomembno, če stvar obstaja ali ne? Zakaj je potem pomembno vedeti, če obstaja ta ali ona stvar s takimi in takimi vzročnimi močmi, npr. ali se za hribom nahaja sovražnik ali ne? Tu se vidi, da mora teorija resnice in morda tudi vsaka druga teorija vsebovati pragmatistično ali teleološko komponento, in naša teorija idealnega opazovalca tako komponento ima in zato lahko odgovori na očitek: idealni opazovalec se bo gotovo pravilno odločil, katera trditev je pravilna glede na problem, ki ga bo poskušal rešiti. Glede evidenčnih trditev (dve vrsti), ki jih navaja Brentano (prim. WE), pa se bo odločil na podlagi evidence v Brentanovem smislu, in to bo popolnoma v redu. Lahko pa bo zadevna prepričanja spremenil, če ga bo kaj v to prisililo. Težko, da bodo to praktični problemi, prej morebitno teoretsko razmišljanje (neklasične logike, filozofska refleksija). Vsekakor ostanejo ustvarjalci resničnosti vrednosti odločitve idealnega opazovalca. Ta idealni opazovalec lahko vidi stvari starega tipa (kaj je za hribom, sovražnik ali ne,

¹¹ Glede teorije idealnega opazovalca prim. Putnam, 1992.

vedel je za poboje v Rogu, preden je za to vedela velika množica Slovencev ...) ali pa čisto novega tipa (videl je skozi mikroskop, preden smo ga iznašli, uporabljal je diferencialne enačbe, preden smo vedeli za njih, imel je pojem genoma, preden se nam je o njem sanjalo ...). Za teistične religije je seveda idealni opazovalec Bog. Tudi za Brentana je bilo tako (prim. WE). V smislu zgornjih razmišljanj bi lahko rekel, da je Brentanova teorija resnice boljša od Popperjeve. Zato bi bil podnaslov mojega članka lahko: Zakaj je bil Brentano bližje resnici o resnici kot Popper ali pa Kaj bi se Dunajčan lahko naučil od Brentana, pa se ni.

Ob hitri ali nepopolni seznanjenosti z Brentanovimi izjavami bi se lahko komu zdelo, da je tudi Brentano ostal na pol poti in pustil eksistenco ali faktičnost kot bitnost, saj v WE piše včasih takole (ko npr. zavrača *adaequatio* kot relacijo in postuliranje kake nebiti v primeru pravih negativnih sodb ali zavrnitev, kot jim tudi pravi Brentano): *adaequatio rei et intellectus* ne pomeni nič drugega kot to, da sprejmemo stvar, ki je, in zavrnilo tisto, ki ni. Tu se bi lahko zdelo, da vendarle obstaja neka eksistenca, ki ni jezikovna fikcija in je neodvisna od intendirajočega subjekta. Toda to je zmotno: da *x* eksistira, ne pomeni nič drugega kot to, da bi *x* sprejelo bitje, ki bi razsojalo z evidenco, in da *y* ne obstaja, ne pomeni nič drugega kot to, da bi *y* zavrnilo bitje, ki bi presojalo z evidenco. Pravilne so tiste sodbe o *x*, ki se skladajo s sodbami bitja, ki sodi oziroma bi z evidenco sodilo o *x* (WE: 139).

Sploh pravilno razumevanje izjav o resničnosti trditev vedno implicira trditev o kakšnem opazovalcu, ki je merilo resničnosti. Izjave o resničnosti moramo presojati pragmatistično in kontekstualno. Npr. če rečem »Ta zid je bel«, je to čisto pravilna trditev ne v smislu, da objektivno in faktično obstajata kakšna bela barva in bel zid, ampak da bi v smislu, v katerem je ta izjava mišljena, tej izjavi pritrnil tudi idealni opazovalec in vsak normalen opazovalec. Ko pa pridemo v sobo z belimi zidovi, ki je močno razsvetljena z rdečo svetlobo, takrat izjava »Ta stena se zdi rdeča, čeprav je v resnici bela« pomeni, da je res, da bi to steno v danih pogojih vsak normalen opazovalec videl kot rdečo in da bi jo vsak normalen opazovalec ob dnevni svetlobi videl belo. Merilo za to, kakšna je stena v resnici, je to, kako bi steno videl idealen ali normalen opazovalec ob dnevni svetlobi. Izjave o resničnosti je treba razumeti glede na merilo resničnosti tistega, ki jih izjavlja. In to merilo vedno vsaj implicitno vsebuje nekakšnega idealnega opazovalca.

Razpravo o realizmu je zame lažje začeti z obravnavo resnice kot z obravnavo realnosti. Velik problem za tolmačenje resničnosti stavka kot intendiranje stvarnosti je dejstvo, da so teorije veljavne za določeno domeno. Ko smo zavrnili Newtonovo mehaniko, je ta še vedno ohranila resničnost za določeno domeno, vendar pa smo jo vendarle zavrnili kot napačno za drugo domeno. Kakšno realnost torej reprezentira? Dobro možnost ponuja meinongovski pogled, toda brez eksistence kot kakšne entitete, se pravi meinongovsko-brentanovska teorija. Resnično je tisto, kar bi sprejelo absolutno bitje. Del napredka znanstvenega vedenja je vedno natančnejše specificiranje domen veljavnosti. Pogled, ki se mi zdi sprejemljiv, je pravzaprav zelo podoben gotovostno-razvidnostnemu pogledu sholastikov, npr. Ušeničnikovemu (ne preseneča, da je podobno razmišljal tudi Brentano), le da v njem nista nujni božja in realistična komponenta. Obstoju Boga in realizmu samo na podlagi takega pogleda nisem zavezan. Poleg tega je v tem pogledu izrazit holističen element, ki ga pri sholastikih ni zaslediti (ga pa zasledimo pri zgodnjem Vebru).

Ena pot je Brentanova: resnica, eksistenca, stvarnost niso predmeti. Druga pot je tista, ki jo je ubral Veber (pred njim morda v kali že Meinong s penetriranjem do dejstvenosti): stvarnost je predmet, in sicer sui generis. Za pravilnost Vebrove poti ni tako pomembno, če se tu in tam motimo, ampak načelno sprejemanje ali zavračanje trditve, da je stvarnost predmet. Zadevalna komponenta doživljanja se od predočevalnih¹² loči predmetno. Še več: obstajajo tudi predmetne razlike med samimi zadevalnimi doživljaji. Ne gre samo za to, da bi bilo doživljanje z občutkom stvarnosti načinovno različno od tistega, ki tega občutka ne vsebuje. Toda, bi dejal Brentano, če je stvarnost predmet in sploh če je doživljanje stvarnosti zmotno, potem se lahko vprašamo, če ta predmet obstaja ali ne, in pademo v regres v neskončnost. Zanimivo, da se je Veber zavedal regresa v neskončnost (1928), vendar ga je izrabil drugače, in sicer za trditev, da resničnost potemtakem ne more biti lastnost. Brentano sicer pri stvarnosti uporablja argument regresa v neskončnost, pri substanci pa ga ne moti, ko »zašpili klobaso«: lahko bi tudi pri substancah razmišljali v smislu substanca substance in tako v neskončnost. Kasnejši Veber bi ta regres ustavil s pojmom Prastvarnosti in Prapodstati.

¹² Za razliko med predočevanjem pojavov in zadevanjem stvarnosti pri Vebru gl. Veber, 1939 in Žalec, 1998, pog. Vprašanje stvarnosti: 182 ss.

Nauk Twardowskijeve in Meinongove zgodbe je (Žalec, 1998: 161 ss.), da v duhu ni ničesar. Duh je zgolj sredstvo za doživljanje ali doživljanje samo, ni pa nikakršna posoda za predmete. Duh sam ni rumen, rdeč, topel, okrogel. Ali reči z Aristotelom, da je v duhu zgolj forma predmetov (Žalec, 1998: 31), in z Bartljem¹³, da je v perifernem duhu zgolj zastopniški predmet, pojem ipd., sploh ponuja kakšno rešitev?

Popper je obravnaval evidenčne teorije v knjigi *Conjectures and refutations* (Popper, 2002). V moji obravnavi Popperjevih pogledov je ključno razrešiti vprašanje: Ali je resnica lahko neodvisna od subjekta? Popper je trdil, da je lahko, in v tem sklopu je uporabljal svojo argumentacijo o tretjem svetu in teze, da je možno intendiranje brez subjekta (Popper, 1983). To vprašanje je pomembno tudi za obravnavo Heideggerja¹⁴ (prim. Bit in čas, par. 44, razdelek c). V vprašanje resnice je vpleteno vprašanje intencionalnosti in (s tem) tudi vprašanje teleologije. Ali je lahko lepota neodvisna od subjekta? Ali je lahko moralna lastnost neodvisna od subjekta?

Lepo, dobro, resnično

Resnica je prava vrednota, tako kot sta lepota in moralnost (Heidegger zanika, da je resnica vrednota (prim. Heidegger, prav tam)). To so prave vrednote v smislu, in v tem smislu uporabnost ni vrednota. Samo prave vrednote naj bi bile tiste, ki motivirajo. Katera je primerna vrednota, da motivira znanost? Lepota ni, morala tudi ne, ostane resnica. Zato je Popper potreboval resnico oz. zato se mu je zdela tako pomembna.

Z aristotelovsko izjavo »'Resnica' pomeni govoriti o tem, kar je, da je, in o tem, kar ni, da ni« je vse v redu. Toda če jo hočemo res dobro razumeti, moramo razumeti, kaj pomeni, da nekaj je, kaj pomeni biti. To je prava težava te definicije. Popper o tem, kaj pomeni, da nekaj je, kaj pomeni biti, ne pove ničesar. Resnico formulira kot

¹³ Prim. npr. Bartelj, 1970; Ošlak, 2004; Žalec, 2003; 2004b. Mimogrede, ali ima po Bartlju Bog poleg perifernega tudi globinski um? Če v duhu ni ali ne more biti ničesar, kje so potem predmeti, ki jih ni? Ostane samo Meinongova opcija.

¹⁴ Vladimir Pandžič fra Kruno v svoji disertaciji o Heideggerju pravilno povezuje pri Heideggerju resnico s tubitjo. Temeljna napaka njegovega spisa je predvsem nerazumevanje in neupoštevanje ontološke difference.

korespondiranje med izjavo in realnim dejstvom. Tu ga čakajo še standardni ugovori proti takšni korespondenčni teoriji resnice, ki jim ni podvržena resnica po Aristotelovi zgornji definiciji. Gre za vprašanje, kaj ustreza negativni resnični sodbi. Eden od manevrov bi lahko bil, da lahko na podlagi zakona izključene tretje možnosti rečemo, da pravzaprav negativni sodbi ustreza realno dejstvo, ki je protislovno s pravilno zanikanim dejstvom. Toda tudi aristotelski definiciji ostane vprašanje: Kaj pomeni biti, kaj pomeni, da x je, da x biva? Tu lahko obnemimo oz. se sklicujemo na samorazvidnost pojma biti ali pa kaj povemo. Prva opcija ni ravno impresivna. Filozofija je eksplikativna pojasnitev pojmov. Če pa poskušamo kaj povedati, lahko govorimo o vzročnih močeh ali pa o subjektu doživljanja. Prva možnost težko zajame vrsto bitnosti, ki so, vendar se zdijo precej avzročne. Ostane možnost, da povemo kaj o subjektu doživljanja: biti pomeni biti predmet takšnega in takšnega doživljanja: božjega, evidentnega ali kakšnega drugega. Toda želel bi poudariti naslednje: če hočemo ustrezno in splošno povedati kaj o tem, kaj pomeni biti, moramo govoriti o nekakšnem subjektu, ki doživlja. Če trdimo, da sta bivajoče in resnica zamenljiva, potem ima smisel reči, da s korespondenčno teorijo resnice ni nič narobe, ni pa to temeljni govor o resnici. Temeljni govor o resnici vključuje govor o subjektu, šele na tej podlagi pa lahko razumemo govor o resnici kot ustrezanju, ujemanju, skladnosti, adequatio ipd. Če je cilj našega razmišljanja znanje in če je predmet znanja resnica, potem je naš cilj, da se v našem razmišljanju čimbolj približamo stanju takšnega ali drugačnega subjekta, ki resnično doživlja. Če razmišljamo v Brentanovi smeri, to pomeni, da se moramo čimbolj približati doživljanju subjekta, ki sodi z absolutno evidenco. Vsekakor se mi zdi evidenca boljši kandidat od koherence (ta je premalo) ali uporabnosti. Redundančne teorije so bile na pravi sledi, ko so trdile, da je jedro resnice v pojmu bivanja. Morda bi bila nesubjektna teorija resnice res superiornejša od subjektne, kar je trditev, ki je nekako v Popperjevem duhu. Toda problem je v tem, da je resnica brez vključitve subjekta neinteligibilna, če mislimo do konca. V določenem smislu je imel Davidson (Davidson, 2000) prav: razumetje pojma resnice je neločljivo od razumetja pojma prepričanja, in razumetje pojma prepričanja je neločljivo od razumetja pojma resnice, saj je neločljivo od razumevanja pojma napačno prepričanje, tega pa ne moremo razumeti brez razumetja pojma faktičen oz. nefaktičen. Za znanstveno analizo znanja morda ni potrebno, da jo zanima pojem subjekta, filozofsko analizo pa mora: biti pomeni biti intencionalni predmet takega ali drugačnega subjekta. In predmet misli ali stavkov, ki so znanje, je tisto, kar je.

Popper (Popper, 1983) je trdil, da *esse est percipi* krši načelo *tertium non datur*. Če *percipi* zamenjamo z evidentnim razsojanjem, potem je to res samo ob predpostavki, da lahko imamo evidentno sodbo o protislovnih dejstvih. V to dvomim. Vsaj kar se ljudi tiče, ker nam je naša evidenca znak, ne popoln, a edini, da smo po možnosti blizu idealnemu subjektu. Kritični mislec in evidenca, to sta naši vodili pri spoznavanju. Ljudje pri evidenčnih sodbah ne moremo kršiti načela *tertium non datur*, vsaj večinoma ne, zato ga lahko mirno operativno ohranimo. Kdo pa ve, kakšna je ali kakšna bi bila božja evidenca? Temu, kar smo povedali zgoraj, zlahka pridružimo *meinongovsko* ontologijo, toda brez dejstvenosti (*»tatsächlichheit«*; Vebrov izraz je *»istinitost«*) ipd. Brentanovsko subjektno razumevanje biti in resnice plus *meinongovska* predmetnostna teorija je opcija, ki se mi zdi po premisleku o resnici in eksistenci sprejemljiva. Intendirani predmeti so objektivni, vendar bit ni nikakršen predmet, ampak je razumljiva le subjektno¹⁵. Na vse to še vedno lahko apliciramo Vebrovo zgodbo o doživljanju stvarnosti, v katere jedru vendarle odmeva, da je tisto, kar je, in v odnosu do česar je vse, kar je, substanca. Da je to kompatibilno s subjektivnim tolmačenjem biti in posredno s tem tudi z resnico, nam sugerira tudi dejstvo, da je pozni Brentano zagovarjal substančno stvarnostno zgodbo o *pratvari* (nem. *Urstoff*) in hkrati subjektno evidenčno teorijo resnice. Popperjevo pisanje je mnogokrat filozofsko razsvetljuječe, toda na žalost to ne velja za njegovo pisanje o resnici in še posebej ne za njegov zagovor korespondenčne teorije resnice. Na podlagi prispevka na ti temi Popper nikakor ne bi bil v zgodovino miselnih dosežkov zapisan kot Popper.

Kaj je lepo? To, kar bi Bog ali subjekt z absolutno evidenco sprejel kot lepo. Kaj je moralno, dobro? To, kar bi Bog ali bitje z absolutno evidenco sprejelo kot moralno, dobro. Kaj je način, da sem čimbolj podoben temu bitju? Prizadevanje kritičnega razsojevalca in na tem temelječa razvidnost. Na podlagi tega smem presojati in v določenem smislu sem dolžan svoje sodbe izrekati. Moja dolžnost je reči: To je lepo, umetniško, moralno, dobro. Kaj je umetniško? Umetniško je v Ljubljani v določenem času tisto in ono, kar bi kot tako ovrednotil Bog, če bi stopil v Ljubljano v zadevnem času. Če je nekaj umetniško danes, lahko ne bo tako jutri. Če se nam to zdi razvidno,

¹⁵ Heidegger je v delu *Bit in čas* zapisal naslednje: *«Tako zatrjevanje »večnih resnic«* kakor mešanje fenomenalno utemeljene *»idealnosti«* tubiti z idealiziranim absolutnim subjektom spadata k

potem moramo to povedati. Zagotoviti moramo pogoje, da bodo ljudje govorili tisto, kar jim sugerirata kritično prizadevanje in razvidnost, ne pa na podlagi ali zaradi česa drugega. »Oh, kako je ta poezija zastarela«, »Nič novega, zato ni umetniško itd.«, vse to lahko rečemo. Če nimamo o kaki stvari zadostne razvidnosti, moramo o njej biti tiho ali pa pojasniti, da nam manjka razvidnosti. Verjetno gre pri presojanju umetniških del vsaj na najvišji ravni za nekakšne napovedi za prihodnost, vendar to nikakor ni nujno, saj je umetniška vrednost preveč kontekstualna (prim. Danto, 1999).

Eksistenca in evidenca

Če s pomočjo subjekta pojasnujemo eksistenco, kako naj potem pojasnimo eksistenco subjekta? Tudi njegova eksistenca pomeni, da je predmet razvidnega doživljanja. Lahko tudi svojega: evidentno doživljanje samega sebe. Kaj pa pojasnitev nahajanja samega (za razliko od faktičnega nahajanja)?¹⁶ Tu se pojasnjevanje neha in tudi z nahajanjem ne pojasnujemo v določenem smislu ničesar drugega. To je ena pot. Je pa tudi tukaj močno privlačna berkljevska pot: nahajati se pomeni biti intendiran. Ne moremo si predstavljati ničesar, ne da bi si pri tem predstavljali subjekt, ki intendira. Ničesar, tudi nekaj, kar se zgolj nahaja, ne. Zdi se mi, da je bil Brentano v tem smislu (vsaj na stara leta) berkljanec (modo recto si vedno predstavljamo subjekt), kar je čisto v sozvočju z njegovo ostalo pozno filozofijo. V tem smislu je bil idealist.

Poznavalec Brentanove misli R. Chisholm je v svojem uvodu v ameriški prevod Brentanovega dela *Kategorienlehre* (Theory of Categories (TC)) posrečeno povzel Brentanove poglede¹⁷. Ni pa iz Chisholmovega uvoda jasen odgovor na sledeče vprašanje: Ali trditev »x je sprejet z absolutno evidenco« pravi »x eksistira« izraža samo ekvivalenco ali pa gre za pomensko identiteto? Chisholmov zadnji stavek

preostankom krščanske teologije znotraj filozofske problematike, ki še zdaleč niso radikalno izločeni iz nje.« (Par. 44, razdelek c; Heidegger, 1997: 314.)

¹⁶ Za pojasnitev pojmov »eksistenca«, »nahajanje«, »samovanje«, »zgolj samovanje«, »faktičnost«, »bivanje«, »obstajanje« (ki jih tu uporabljam v meinongovsko-vebrovskem smislu) prim Žalec, 1998: 159-160; 2002: 37, 44-45). »Eksistenca« je razvrstilni termin, »nahajanje« pa ne. Ali je »(potencialni) intencionalni predmet« razvrstilni pojem? Duh ni rdeč, okrogel, trd, smrdeč ..., je izhodišče argumenta za anti-psihologizem glede rdečega, okroglega ... Soditi resnično, sprejemati (eksistenco) pa so zadeve, ki niso podvržene takšnemu argumentu. V tem smislu sta eksistenca in resnica lahko psihični.

¹⁷ Razdelek The true, the evident and the strict sense of being, posebno str. 6; pomemben tudi razdelek The primacy of the intentional, še posebno prvi odstavek.

uvoda se glasi: »Toda osebe so po Brentanu zadnje podstati in njihova eksistenca postane evidentna skozi notranje zaznavanje.« (TC: 10-11.)¹⁸

Ali trditev »'x je sprejet z absolutno evidenco' trdi 'x eksistira'« izraža samo ekvivalenco ali pa gre za pomensko identiteto? V vsakem našem intencionalnem doživljanju se nanašamo na nekaj. Neposredno se nanašamo na subjekt doživljanja. Posredno se nanašamo na intencionalni predmet doživljanja. Subjekt je primarni predmet nanašanja, intencionalni objekt subjekta je sekundarni predmet nanašanja. Ali lahko pri nanašanju na sekundarni objekt odmislimo primarni objekt? Mislim, da ne. Potemtakem ne moremo odmisлити niti eksistence sekundarnega objekta od primarnega objekta ali, z drugimi, natančnejšimi besedami, ne moramo odmisлити sekundarnega objekta kot eksistirajočega od primarnega objekta. Torej striktno in v popolnosti razumljeno stavek »Sekundarni objekt obstaja neodvisno od kakega primarnega objekta« nima nobenega pravega semantičnega smisla. To pomeni, da je tak stavek samo pravilna jezikovna tvorba, pomensko pa je v strogem pomenu prazen, semantično je jezikovna fikcija. Kar je inteligibilno, je samo sekundarni objekt, ki ga intendira primarni objekt. Z izrazom »sekundarni objekt, ki je ločen ali neodvisen od primarnega objekta« ne moremo misliti prav nič. Torej ta izraz nima nobenega smisla, je semantično prazen. To je semantični argument za ontološko tezo, da se sekundarni objekt neodvisno od primarnega objekta niti ne nahaja niti eo ipso ne more eksistirati, in za tezo, da je potemtakem vsak stavek tipa »sekundarni objekt x obstaja neodvisno od primarnega objekta« brez smisla in potemtakem ne more biti resničen.¹⁹

Tisto, kar je ontološko zanimivo pri sicer trivialni, a resnični Aristotelovi opredelitvi resnice, je, kaj pomeni »biti«. Popper pa na to ni odgovarjal in zato ni dal pomembnega prispevka k ontološki teoriji resnice z ontološkega vidika (ki ga ne smemo zamenjevati z epistemološkim vprašanjem po kriteriju resnice oz. resničnosti). »Evidenca«, kot jo sam uporabljam, je razvidnost doživljanja,

¹⁸ Za pomen besede »biti« so v Nauku o kategorijah (NK, Brentano, 1998) še posebno relevantni naslednji deli besedila: prvo podpoglavje prvega dela (str. 5 isl.), str. 45 isl. (za pomisleke ob (Chisholmovi) tezi (uvod v TC, str. 5), da »stvar« ne pomeni isto kot »bivajoče v pravem smislu«). Glej tudi str. 304-305 moje spremne besede v NK.

¹⁹ Kakšno je logično ovrednotenje stavkov tipa »Sekundarni objekt je ločen ali neodvisen od primarnega objekta«? Da bi se dokopali do ustreznega odgovora, bi bilo potrebno razmišljati po oseh kršitev logičnih zakonov, zakriti contradictio in adiecto, analitično napačna sodba ...

sholastična certitudo. Ne vidim potrebe, da poleg certitudo uvajamo še evidentia kot atribut stvarnosti, katerega znak je certitudo.

Imamo dve možnosti: eksistenca je predmet doživljanja ali pa eksistenca je del doživljanja. Če je eksistenca predmet doživljanja, potem se lahko tudi zanjo vprašamo, če obstaja, in dobimo regres ad infinitum. Če pa je eksistenca del doživljanja ali doživljanje, potem takega regresa ni, ampak v brentanovski inačici dobimo naslednje: evidentno sprejemanje je sprejeto v luči evidence in pika.²⁰ Zdi se, da moramo vendarle sprejeti tisto, kar je Chisholm pri Brentanu poimenoval primarnost intencionalnosti. Kaj pomeni biti entiteta, po slovensko bitnost? Pomeni biti predmet kakršnekoli predstave. Toda nekatere entitete eksistirajo, druge pa ne. Kaj pomeni biti eksistirajoča entiteta? Pomeni biti sprejeti predmet resnične sodbe, se pravi take sodbe, ki je istovetna ali skladna z evidentno sodbo. Neeksistirajoča entiteta je zavrnjeni predmet evidentne sodbe. Te definicije so dobre, kajti eksistenca je v njih vsaj površinsko nekrožno definirana in razumemo vse izraze, ki v teh definicijah nastopajo. Toda možen je ugovor: Ali ni že v pojmih sprejemanja in zavračanja navzoč pojem eksistence? Ali ne pomeni sprejeti x pravzaprav sprejeti x kot eksistirajočega in ali ne pomeni zavreči x pravzaprav presoditi, da x ne eksistira? »Eksistirati« je morda najbolje pustiti kot primitivni²¹ pojem²² in ostati pri Aristotelovi opredelitvi, ki je jasna in ji nič ne manjka, če sprejmemo, da nekako razumemo »eksistirati« kot primitivni pojem. Morda sta celo pojem »eksistirati« in pojem »sodba« koimplikativna v smislu, da ni mogoče imeti enega brez drugega. Tu moramo paziti, da ne zamenjujemo pojmovno-analitične ravni z genetično. Že Quine

²⁰ Pojasnjevanje eksistence s pojmom substance in oprimerjenosti je problematično. Razmišljamo lahko takole: Substance eksistirajo, kolikor je v njih oprimerjen atribut eksistence. Eksistenca eksistira, kolikor je oprimerjena v substanci. Atributi nasploh eksistirajo, kolikor so oprimerjeni v substancah. Toda zdi se mi, da nam potem ostaneta le dve (slabi) možnosti: bodisi smo v težavah glede pojasnitve zmotnih sodb bodisi moramo sprejeti regres v neskončnost v smislu eksistenca eksistence eksistence ... Zdi se mi, da proti tistemu, ki sprejme tak regres, ni kakega odločilnega ugovora. Mojim intuicijam pa se njegovo sprejetje vsekakor močno upira.

²¹ Davidson bi lahko vztrajal pri primitivnosti pojma »resnica«, toda trditi, da je resnica odvisna od objektivnega sveta, kot je to storil Davidson, morda ni več primitivno dojetje pojma. Vprašanje je, kaj pomeni pustiti pojem kot primitiven. Kje se na poti do definicije neha primitivnost pojma?

²² Vedel sem, kaj je resnica, dokler me niste vprašali. Vedel sem, kaj je eksistenca, dokler me niste vprašali. »Eksistenca« in »resnica« sta pojma, ki sta v nefilozofski uporabi nedoloč(e)na ali primitivna ali neeksplicirana in v tej uporabi to nekako zadošča, v filozofski pa ne. Meinongovec R. Routley je definiral eksistenco prek paradigmatičnih primerov eksistirajočih bitnosti. Eksistira tisto, kar je s temi paradigmatičnimi eksistenti v določenih fizičnih relacijah (Routley, 1980).

je zapisal, da »biti« pomeni »biti vrednost vezane spremenljivke«, te pa nastopajo v sodbah.

Transcendca za človeka (na tem svetu) je tisto, kar ne more biti predmet nobene in nikakršne človekove predstave (na tem svetu). Kakšne vrste pojmi so pojmi »nekaj«, »nič« itd.? To so formalni pojmi (Husserl). Ali je »eksistirati« formalni pojem? Kaj pa »nahajati se«? Nekaj je karkoli, kar se nahaja. Nič v strogem smislu razumemo samo preko negacije/komplementa pojma nekaj. Tu je še en primitivni pojem: pojem nahajanja. Tega pojma ne moremo definirati preko pojma eksistence, ker so eksistirajoče stvari vrsta nahajajočih se stvari. Ne moremo ga definirati kot potencialni predmet predstave, ker je inteligibilno, da se nekaj nahaja lahko tudi v primeru, če ni predmet nobene predstave. O teh pojmih je sicer težko razsojati, ker nekako nimajo empirične vsebine in je pri njih težko govoriti o znanju, o njih imeti znanje, dokazovati (Kant). V katero kategorijo spadajo pojmi »nekaj«, »eksistirati«, »nahajati se«, »nič«? To so formalni pojmi, ki šele omogočajo razmišljanje. To so logične bitnosti, ki so pogoj razmišljanja: gre za eksistenčni kvantifikator, negacijo, univerzalni kvantifikator ... To je sploh pogoj vsakega razmišljanja. To so logične zadeve. To je logično ogrodje, če hočete logični prostor, v katerem se šele lahko začne dogajati razmišljanje. Toda v ta pogoj vsakega razmišljanja sodi tudi pojem »eksistence«, brez katerega ni npr. predikatnega računa. V vsakem primeru se vidi, da je eksistenca nekaj zelo temeljnega in zato verjetno nedefinibilnega. Pojma prepričanja in resnice kot ujemanje med nosilcem resničnostne vrednosti in ustvarjalcem resničnostne vrednosti sta poznejša.²³

Resnica in referenca (ekstenzija)

»Govoriti resnico pomeni reči o tistem, kar je, da je, in o tistem, kar ni, da ni. Govoriti neresnico pomeni reči o tistem, kar ni, da je, in o tistem, kar ni, da je.« Stavek je resničen, če o svojem referentu trdi, da obstaja, če ta obstaja, in če o svojem referentu trdi, da ne obstaja, če ta ne obstaja. Če hočemo o stavku vedeti, če je resničen ali ne, moramo vedeti: 1. na kaj referira in 2. če ta referent obstaja ali ne.

²³ Popper je morda imel prav: ko se je izkazalo, da pojem resnice ni protisloven, je resnica vsaj v Aristotelovi opredelitvi obranjena in o njej ni več kaj velikega povedati. Pustimo zdaj ob strani, kaj je

Resnica je predikat, ki pritiče samo trdilnim stavkom. Če hočemo odločiti, ali je stavek resničen ali ne, potem moramo imeti kriterije reference za ta stavek in kriterije eksistence za njegovega referenta. Referenca je odvisna od funkcije reprezentirajoče bitnosti, ki jo imenujemo stavek, pripisovanje eksistence bitnosti oz. referentov pa je kontekstualno občutljivo. V določenem kontekstu govorjenja je stavek »ta miza je rjava« resničen, se pravi je res, da rjava miza obstaja, npr. če govorim doma v kuhinji s svojo nefilozofično teto. Če pa se pogovarjam s strokovnjakom za fiziko in mi v isti kuhinji reče, da »Ta rjava miza ne obstaja«, potem ima v določenem smislu prav, njegov stavek je resničen. Naše znanje narašča skozi spoznavanje tega, v kakšnih kontekstih so naši stavku resnični. Pravilno reprezentirati in biti resničen nista identična pojma. Lahko npr. rečemo, da je moja reprezentacija, ki jo izraža stavek »Ta miza je rjava«, pravilna, saj prav opravlja svojo funkcijo, pa je še vedno pravilno reči, da je moj stavek »Ta miza je rjava« neresničen, saj rjave mize niso faktične bitnosti, saj rjava miza ni niti matematična niti naravoslovna bitnost. Toda tudi tukaj lahko priredimo govor o reprezentiranju tako, da rečemo, da je v določenem smislu moja reprezentacija, ki reprezentira rjavo mizo, pravilna, v določenem smislu pa ne, ker ne obstajajo rjave mize, čeprav na nek način je moje reprezentiranje rjave mize pravilno, saj kot reprezentacijski sistem pravilno deluje. Torej, pojme »resnica«, »pravilno reprezentiranje«, »eksistenca« ipd. lahko uporabljamo bolj ali manj nedoločno, po potrebi pa jih bolj specificiramo. Kaj pomeni reči »Da nekaj eksistira, je odvisno od konteksta, jezikovne igre, v kateri ta pojem uporabljamo«?

Sklep t. i. slingshot argumenta²⁴ je, da imajo vsi resnični stavki isto referenco, da je samo eno dejstvo, da se vsa dejstva »stalijo« v eno, kot pravi Davidson, in da je potemtakem nemogoče izoblikovati resno semantiko stavkov s sklicevanjem na njihovo referenco (Davidson, 1986; 2000).²⁵

To je ključen Davidsonov argument²⁶ za zavračanje korespondenčne teorije resnice, ki po Davidsonu ni toliko napačna kot prazna. Korespondenčna teorija resnice nima

mislil z dejstvom kot z ustvarjalcem resničnostne vrednosti. Z naukom o kategorijah se res ni dosti ukvarjal.

²⁴ Njegove različice najdemo pri G. Fregeju, K. Gödlu in A. Churchu.

²⁵ Za kratek in zgoščen prikaz Davidsonove teorije pomena gl. Žalec, 1994.

²⁶ V članku The Content and Structure of Truth (Davidson, 1990), v katerem navaja svoje razloge proti korespondenčni in koherentni teoriji resnice, pravi, da soglaša s C. I. Lewisom, da če kaj v naši predstavi sveta sploh referira, potem je to celotna predstava, ki je resnična ali neresnična. V tej točki ni

eksplanatorne moči. O tem, zakaj je nek stavek resničen, npr. stavek »Trava je zelena«, oz. kaj ga naredi resničnega, ne pove nič več kot to, da je to dejstvo, da je trava zelena. Še nobenemu zagovorniku te teorije ni uspelo povedati kaj več oz. kaj razlagalnega. Gre za tezo ekstenzionalne semantike: referenca imena (stavka) je lahko odvisna samo od reference imen, ki nastopajo v njem. Če variramo koreferenčna različna imena v stavku, se spremeni njegov smisel. Edino, kar ostane enako, je resničnostna vrednost stavka. Torej je resničnostna vrednost stavka njegova referenca. Ergo imajo vsi resnični stavki isto referenco (Dummett, 1978: 1 ss.). Če je referenca stavkov tisto, kar jih dela resnične, potem je korespondenčna teorija obupno neinformativna in neeksplanatorna in neuporabna.

Zakaj pa smisli niso uporabni ali eksplanatorni? Fregejev smisel je še bil objektivni, Quine, Davidson in ekstenzionalni somišljeniki pa se jih znebijo, jih eliminirajo ali »spremenijo« v subjektivne bitnosti. Referenca je stvar ekstenzije, nikakor ne intenzije. In potemtakem tudi intencionalnost. Meinongovci pa ravno trdijo, da so intenzije in intencionalni objekti nekaj objektivnega, tudi v primeru, če ne obstajajo. Pri obravnavi neposrednega realizma se je sicer treba zavedati naukov Putnamovih argumentov (npr. dvojčka in o H₂O (Putnam, 1992)). Toda meinongovec to lahko akomodira z meinongovo teorijo o pomožnem in ciljnem predmetu, pri čemer pa lahko pomožen predmet še vedno ostane objektivni.²⁷

Resnica kot smoter raziskovanja

Popper je dejal, da resnice ne moremo nikoli spoznati. Toda ali lahko sploh stremimo k nečemu, česar sploh ne poznamo? Kaj je to? K čemu potemtakem sploh stremimo? Vemo, kaj pomeni najti rešitev za nek praktičen problem. Vemo, kaj pomeni

govor o tem, da imajo deli naše predstave o svetu samo eno oz. dve referenci, ampak da sploh samo celota, sestav teh delov, stavkov, referira; ni poudarek na tem, da je referenca ena sama, ampak da je tisto, kar referira, samo eno (to je podoba sveta kot celota). Tudi Tarski končno sklene podobno kot Frege, da je zaprt stavek resničen za vse sekvence ali pa za nobeno. Toda Davidson opozarja na bistveno razliko med Tarskim in slingshot linijo razmišljanja (Davidson, 1990). Tarskijeve formulacije so včasih čudne, a konsistentne. Je že imel svoje razloge za te čudne formulacije, važno je, da je koherenten, bi lahko komentirali. Mnemotehnično je koristna nepravilna formulacija (če besede uporabljamo tako kot Tarski), da je resnica satisfakcija zaprtih stavkov (stavkov brez prostih variabel, se pravi kvantificiranih stavkov). Najprej je treba definirati satisfakcijo za odprte stavke, za stavčne funkcije, potem pa lahko definiramo še resnico (Tarski, 1944).

izoblikovati uspešno teorijo. Toda to po Popperju še vedno ne pomeni imeti resnično teorijo ali imeti v rokah resnico. Kaj je potem resnica? Nekaj, o čemer sploh ne vemo, kaj je, nekaj, po čemer stremimo, čeprav nimamo pojma o tem. Lahko rečemo, da je resnica neodvisna od subjekta, od človeka. To pa je tudi vse, kajti reči, da je resnica skladnost izjave z dejstvi, je precej prazno. Če hočemo imeti nekakšno otipljivo predstavo, potem moramo imeti vsaj vzorec, primer tega, kaj je resnična izjava. Moramo vsaj za eno trditev vedeti, da je resnična. Toda tega po Popperju ne vemo. Resnica je lahko skladnost, toda če hočemo razumeti to, moramo imeti vsaj neko predstavo o tem, s čim se sklada. Toda to že pomeni imeti vsaj en zanesljiv košček realnosti, tega pa nimamo. Skratka, nimamo niti enega zanesljivega primera, na katerem bi lahko rekli »To je resnično« in potem dojeli ta pojem. Mi dojamemo pojem rdečega, kajti imamo zanesljive primerke rdečega. Kaj pa resnica, absolutna resnica?²⁸

Lahko govorimo o pravilni ali nepravilni uporabi pojma, o pravilni ali nepravilni reprezentaciji glede na neke kriterije. Toda to niso absolutno resnice, absolutno pravilne izjave o realnosti. Lahko govorimo o absolutnih ali velikih gotovostih doživljanja. Ali je to potem resnica? Resnica je lahko skladnost z nekim merilom, absolutna resnica pa je potem skladnost z absolutnim merilom. Toda nimamo zanesljivega primera takega merila. Če je resnica skladanje z absolutno stvarnostjo, potem se moramo vprašati, kaj razumemo z »absolutno«. Neodvisno od kakršnega koli človeškega subjekta? Mi seveda razumemo neodvisno od človeškega subjekta, ker razumemo odvisno od človeškega subjekta. Če razumemo kak pojem, razumemo

²⁷ Odnos doživljanja do objektivne intenzije je skrivnost. Toda če potisnemo intenzije v duha ali »v glavo«, skrivnost morda postane še večja.

²⁸ Popper je zagovarjal brezriterijski pojem »resnice kot korespondence« s tem, da je opozoril na drug legitimen pojem oz. pojma, za kater(eg)a ne obstaja splošni kriterij uporabe v specifičnih primerih, na pojem »izpeljivosti« oz. na pojem »veljavnosti teorema«: »As we know, truth is by no means the only notion whose importance and legitimacy is unimpaired by the fact that there exist no general criteria of its applicability in specific cases. A famous example of a similar kind is the notion of deducibility: we know that for many theories the decision problem for theoremhood is insoluble. (...) Thus we do not have a general criterion of validity or theoremhood for undecidable theories. Nevertheless the notion of validity or theoremhood is perfectly clear, even for undecidable theories: an alleged theorem is actually valid if and only if there exists a valid derivation of it, whether or not the derivation has been or will be discovered by us. The absence of a criterion in no way contributes to the vagueness of the term 'valid theorem'.« (Popper, 1983: 320-21.) Toda moramo se zavedati bistvene razlike med pojmom »absolutne resnice kot korespondence« in pojmom »veljavnosti teorema«. Za drug pojem imamo kopico primerov, v katerih smo popolnoma gotovi, da je zadeven teorem veljaven. V primeru prvega pojma pa nimamo niti enega primera, v katerem bi lahko bili gotovi o njegovi absolutni resničnosti. Vsaka smiselna izjava, razen formalnih ali analitičnih resnic, je v načelu taka, da je lahko neresnična.

tudi njegov komplement, njegovo nasprotje. Toda kakšno razumevanje je to? To je podobno kot končno versus neskončno. Zdi se mi, da je naš pojem resničnega preprosto pojem pravnega. In če hoče imeti ta pojem pravnega neko vsebino, potem moramo poznati standard pravilnosti. Kaj je tak standard za absolutno pravilnost?

Zaključa²⁹ in meje misli

Davidson je trdil, da je resnica odvisna od tega, kako svet je. Toda čigav svet? Svet neodvisen od subjekta ali svet absolutnega subjekta? Kaj naj bi to bilo, svet absolutnega subjekta? Vse, kar imamo, so zaključa in potem se nekaj vklaplja v našo zaključa in nekaj ne. So pa tudi logično nemogoča zaključa. Zakaj sprejemamo neko logiko, kaj nas v to sili, tega ne bomo mogli vedeti. Človek je bitje zaključa. To se najbolje vidi v primeru našega morda najbolj paradigmatičnega vedenja, pri znanstvenih teorijah, čisto formalnih ali pa takih, ki že imajo empirično vsebino. Tu ne potrebujemo pojma resnice kot skladnosti z realnostjo. Gre samo za omejitve na zaključa. Naše filozofsko spoznanje je spoznanje o omejitvah <constraints> za naše zaključa, kar z drugimi besedami pomeni omejitve za to, kako mi, kot sprejemalci zaključa, pravzaprav mislimo in ravnamo. Pojme »vzročnosti«, »neodvisnosti od doživljanja človeka«, pojem »meje«, pojem »pravnega«, pojem »skladanja s standardi« ... uporabljamo vedno za nek omejen odsek »realnosti«. Ko to uporabljamo neomejeno, pridemo do transcendence.

Brentano je za jezikovne fikcije proglasil tisto, za kar lahko tvorimo besede, vendar pa se mu je po določenih standardih zdelo, da o tem ne moremo imeti predstave, pojma. Uporabiti besede za nek pojem, ki ga razumemo, tako da sploh ničesar ne razumemo, to pomeni »zagrešiti« jezikovno fikcijo. Npr. imamo pojem vzroka in jasno

²⁹ Z besedo »zaključa« prevajam angleški izraz »closure«, uporabljen v podobnem smislu, kot ga uporablja H. Lawson v svoji knjigi Closure. A story of everything (Lawson, 2002). Lahko bi uporabili tudi izraze »zapirala« ali pa »zapolnilka«. Gre za stukturirano »pokrajino«, v kateri živimo. Lahko bi rekli »podoba« sveta, pa tega ne moremo reči, ker po Lawsonu zapirala šele vzpostavlja svet iz praznine oz. nediferenciranega enega (v tej točki Lawsonovi pogledi spominjajo na Sloterdijkove (Sloterdijk, 1999)). V tem smislu je zaključa prej naš svet kot pa podoba kakšnega sveta. Pri Lawsonu gre za konstruktivističen pogled na svet. Konstrukcija poteka na vseh nivojih, od senzornega do vključno fenomenalnega in zavestnega. Jezik je bistven. Tudi pripovedi o svetu so del naše zaključa. Vsaka zaključa teži k temu, da bi zaprla ali zaključila svet, vendar ga nobena ne zaključa: vsaka zaključa je odprta, taka, da se ne more zapreti.

pojmovno dojamemo, da je kratek stik povzročil požar. Potem pa besedo »vzrok«, ki označuje naš pojem vzroka, ki pa ima omejeno uporabo, uporabimo popolnoma neprimerno in govorimo o poslednjem vzroku. Pri tem si nič ne predstavljamo, nič več ne mislimo (morda bi šlo kvečjemu lahko za formalno uporabo nekega pojma), kaže, da smo zadeli na mejo naše misli. Doživimo »temo misli« in takrat vemo, da je to meja naše misli.

Stavki/prepričanja so resnični/neresnični samo kot komponente neke zaključne, samo kot taki imajo pomen (prepričanja so vedno prepričanja v neki zaključni). To je povezano s holistično naravo naše misli in jezika. Samo v sklopu zaključne pravzaprav nekaj trdimo in samo v sklopu neke zaključne nekaj sprejemamo ali zavračamo. Ne gre samo za raven fenomenalne zavesti. Deli te zaključne spadajo že v našo podzavest ali našo predzavest, na raven naših stanj ali dogodkov, ki, povezani s psihičnimi dogodki, vendar niso psihični dogodki, niso doživljaji, kot bi rekel Veber, na naš senzorni nivo. Šele zaključna nam da kriterije, »res«, s katero se lahko neka trditev/prepričanje strinja ali ne. H. Lawson bi rekel, da to zato, ker ni stvarnost <reality> pred zaključno, ker šele s zaključno iz odprtosti vzpostavimo stvarnost. Lawson sicer zavrne meinongovski pogled, češ da je »polen protislovij«. Toda po drugi strani se ni težko vživeti v njegovo zgodbo, če pomislimo, kako čez bogato mrežo pojmovnih rež (pravzaprav so pojmi reže) dojemamo svet. Nobena zaključna ne more biti vseobsegajoča. Vedno, ne glede na zaključne, bomo doživeli meje spoznanja. Govorim o načelni meji, metafizični meji, ne o znanstveni meji spoznanja (če npr. ne vemo, kaj povzroča kakšno bolezen).

Teorije so veljavne za neko domeno. Teorija je boljša, če velja za širšo domeno ali če je bolj uporabna (bolj preprosta). V določenem smislu teorije niso resnične, ampak zgolj veljavne. Ampak tako je vse naše vedenje, še jezikovno. Zdi se, da je vsaka naša zaključna del holistično strukturirane zaključne. Kaj podpira Lawsonovo »zgodbo« o zaključni? Ne kakšna posebna empirična evidenca, ampak to, kar z njo lahko razloži, to, kako znotraj njegove zgodbe izginejo nekatere težave razumevanja sveta ali nekatere neugodne skrivnosti. Toda pojavijo se druge. To velja za vsako metafizično pripoved in to je treba vzeti nase. Paradokсно bi lahko rekli, da morebitne težave Lawsonove zaključne potrjujejo njegovo tezo o zaključni.

Univerzalnost (ne objektivnost) znanosti in regulativne ideje

Dominantna vrednota ali vprašanje v znanosti ni objektivnost znanosti, ampak njena univerzalnost. Tudi sodobne debate potekajo o univerzalnosti ali obsegu veljavnosti ali aplikabilnosti znanosti, ne pa o njeni objektivnosti. Danes se mnogim znanstvenikom zdi vprašanje znanstvene objektivnosti nepomembno, izrazito pomembno pa se jim zdi vprašanje obsega znanosti in njene v principu splošne dosegljivosti za ljudi, ne glede na kontekst, v katerem so. Vprašanje splošnosti znanosti in vere je tudi temeljno vprašanje obravnave odnosa med tema dvema.³⁰

Kaj pomeni, da je nekaj, nek x regulativna ideja? To pomeni, da moramo ravnati tako, kot da bi ta x obstajal, četudi njegovega obstoja ne moremo dokazati in o njem ne vemo skoraj nič ali zelo malo (npr. imamo o njem samo relacijsko vedenje, ki je negativno, kot npr. o transcenci³¹). Tako je npr. Kant trdil, da je Bog regulativna ideja. Obstoja Boga ne moremo dokazati niti ne moremo dokazati, da Bog ne obstaja. Glede obstoja Boga je po Kantu pravilno stališče agnosticizem. Popper je trdil, da je resnica v smislu ustrežanja trditve stvarnosti zgolj regulativna ideja. To bi pomenilo, da moramo ravnati tako, kot da bi resnica obstajala, četudi tega ne moremo dokazati. S tem se ne izključuje dejstvo, da se je Popperju zdelo zadosti, da je po njegovem Tarski pokazal, da zamisel resnice kot korespondence ni protislovna ideja. Epistemske teorije resnice (med katere Popper uvršča tudi koherentne teorije) Popper zavrača iz razloga, da je resnica neodvisna od doživljanja ljudi; glavni razlog v prid korespondenčne teorije po Popperju pa je, da je zamisel resnice kot korespondence povsem jasno in razvidno superiornejša od ostalih teorij. Zdi se, kot da bi menil naslednje: Če izbiramo med več zamislimi, je potrebno izbrati tisto, ki je superiornejša od drugih, če proti njej ni kakšnih resnih ugovorov. Resni ugovori so lahko logiški, nikakor pa ne spoznavni; ti so premalo, da bi nas odvrnili od takih idej, kot sta Bog in korespondenčna resnica. Te ideje imajo še vedno svojo pomembno funkcijo: uravnavanje našega ravnanja. Jasnih kriterijev za superiornost neke ideje Popper ne navaja.

³⁰ V tem kontekstu je zanimivo vprašanje o znanstveni racionalnosti: Kolikšna je njena univerzalnost?

³¹ Primerjaj npr. Kantovo delo Prolegomena (Kant, 1999).

Pravi konteksti pojmov, neugodne posledice njihovega trganja iz njih (primer resnice) in temeljnost jezikovne igre

Pojem resnice smo iztrgali iz njenega prepričevalskega ali dialoškega konteksta in začeli govoriti o resnici na sebi, o resnici kot korespondenci z objektivno stvarnostjo. Tu pa se začnejo težave z resnico: Čemu ustreza? Tako vprašanje, nepraktično, lahko dobi odgovor samo znotraj kake temeljne utemeljitve.

Resnica ne more biti naš znanstveni cilj, ker ne moremo imeti kriterija zanjo in je ne moremo prepoznati. Resnica je nujen pojem za pojem prepričanja (Davidson, 2000). Pri tem pa se postavi vprašanje: Kakšna resnica? Resnica v temeljnem smislu ali resnica in ustrezanje v komunikacijsko-prepričevalnem kontekstu? Absolutna resnica ali resnica z določenega vidika? Za nefilozofske komunikacijsko-prepričevalne kontekste je dovolj relativna resnica, čeprav vključuje neodvisnost od določenega prepričanja. Zato pa si z Davidsonovo pomočjo ne moremo odgovoriti na vprašanje, zakaj je potrebna resnica v filozofskem smislu. Popperjev odgovor je, da je potrebna kot regulativna ideja: tako kot nekateri trdijo, da je ideja Boga, četudi Boga ne moremo ne spoznati ne dokazati, potrebna za moralno življenje, tako se zdi, da je resnica, ki je ne moremo prepoznati (nima ugotovljivega kriterija) potrebna, da bi ljudje kritično razpravljali. Sam o tem mislim naslednje: ljudje, vključno z znanstveniki, zamenjujejo sledenje določeni jezikovni igri (v Wittgensteinovem smislu iz Filozofskih raziskav (Wittgenstein, 1984)) in uspešnost v njej z zasledovanjem in odkritjem resnice. Zunaj jezikovnih iger sploh ne vemo, kaj bi pomenilo ustrezanje resnici. Zato je temeljni pojem jezikovne igre, in ne resnice kot ustrezanja. Šele takrat resnica dobi nek smisel. Bolje je, da se tega zavemo, kot pa da mislimo, da imamo opraviti z resnico v temeljnem smislu, pa to ni res. Vse, kar vemo, je, da so določena prepričanja korespondenčno pravilna v določenem komunikacijsko-diskusijskem kontekstu/okvirju. In vse, kar vemo, je, da določena prepričanja obliha luč evidence. Čemu ustrezajo v temeljnem smislu, če sploh čemu, tega ne vemo. Katerim prepričanjem torej slediti? V praktičnih vprašanjih odgovor ni težak: Tistim, ki rešujejo problem, ki je pred nami. In v posrednem smislu so vse znanosti konec koncev praktične. Kaj pa temeljna utemeljitev resničnosti prepričanj? V temeljnem smislu gre tu verjetno za etično odločitev, kajti ta odločitev je celostna in se ne more izogniti vprašanju: Kaj je dobro življenje? To ne pomeni, da so možne poljubnosti

znotraj določene jezikovne igre. Zavedati se moramo, da smo vedno že znotraj neke jezikovne igre, v večji ali manjši meri. Gre za to, da se tega bolj ali manj zavedamo. V smislu stare stoične misli, za katero bi si želel, da bi bila razumljena z zrnom soli: Vsi dogodki so determinirani in nujni. Duh je svoboden le v tem, kaj si misli o njih.

Zaključek

Osrednji predmet obravnave v članku je resnica, ki sem jo obravnaval predvsem z ontološkega in epistemološkega vidika. Ker je pojem resnice tesno prepleten s pojmom eksistence, se obravnavi slednje nisem mogel izogniti. Skozi obravnavo pogledov vrste filozofov na zadevna vprašanja, od katerih velja posebej omeniti K. Popperja, F. Brentana in D. Davidsona, sem razvil tezo o sprejemljivosti teorije resnice, ki kombinira predmetnostno teorijo v Meinongovem slogu z brentanovskim pogledom na resnico in eksistenco, v katerem igra osrednjo vlogo evidenca. Menim, da je korespondenčna teorija resnice v smislu absolutnega realizma neinteligibilna, četudi relativna korespondenca v smislu skladnosti prepričanja/stavka s stanjem stvari igra vsakdanjo in osrednjo vlogo v naših komunikacijskih ali dialoških kontekstih, v katerih se oblikuje tudi misel posamezne osebe. Obravnaval sem zamisel o resnici kot regulativni ideji. Tudi v tej točki ni potrebno izhajati iz resnice kot korespondence nosilca resničnostne vrednosti s stvarnostjo, ampak zadošča zamisel približevanja položaju idealnega misleca. Samo če sprejmemo, da gre v primeru misli idealnega misleca za korespondenco te misli z absolutno stvarnostjo, samo tedaj je trditev, da je položaj idealnega misleca regulativni ideal našega premišljanja in kritične diskusije, ekvivalentna trditvi, da je resnica kot korespondenca misli z absolutno stvarnostjo regulativni ideal za pravilno držo v premišljevanju oziroma v diskusiji.

LITERATURA

- Bartelj, Ludvik (1970): Človek – svet – Bog. Ljubljana, samozaložba.
- Brague, Rémi (2003): Evropa, rimska pot. Celje, Mohorjva družba.
- Brentano, Franz (1974): Wahrheit und Evidenz. Frankfurt, Felix Meiner Verlag.
- Brentano, Franz (1998): Nauk o kategorijah. Zbirka Claritas. Ljubljana, ŠOU, Študentska založba.
- Danto, Arthur C. (1999): The body/body problem: selected essays. Berkeley / Los Angeles / London, University of California Press.
- Davidson, Donald (1986): Inquiries into Truth and Interpretation. New York, Oxford University Press.
- Davidson, Donald (1990): The Structure and Content of Truth. The Journal of Philosophy, 87. New York, The Journal of Philosophy, Inc., 279-328.
- Davidson, Donald (2000): Truth Rehabilitated. V: Brandom, Robert B. (ur.): Rorty and his critics. Philosophers and their critics. Oxford, Blackwell Publishers Ltd, 65-74.
- Davidson, Donald (2001): Subjective, Intersubjective, Objective. New York, Oxford University Press.
- Dummett, Michael (1978): Truth and other enigmas. London, Duckworth.
- Haack, Susan (1980): Philosophy of Logics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heidegger, Martin (1997): Bit in čas. Zbirka Filozofska knjižnica. Ljubljana, Slovenska matica.
- Horwich, Paul (1998): Truth. New York, Oxford University Press.
- Kant, Immanuel (1999): Prolegomena. Ljubljana, DZS.
- Keuth, Herbert (2000): Die Philosophie Karl Poppers. Tübingen, Mohr Siebeck.
- Lawson, Hilary (2002): Closure. A story of everything. London and New York, Routledge.
- MacIntyre, Alasdair (1993): Kratka zgodovina etike. Zbirka Družboslovje. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- MacIntyre, Alasdair (1996): Whose Justice? Which Rationality? London, Duckworth.
- MacIntyre, Alasdair (2000): After Virtue. London, Duckworth.
- Pandžić, Vladimir fra Kruno (1942): Problem istine u filozofiji Martina Heideggra. Ljubljana, tiskarna Slovenija.
- Popper, Karl R. (1983): Objective Knowledge. Oxford, Oxford University Press.
- Popper, Karl R. (1996): Realism and the Aim of Science. London and New York, Routledge.
- Popper, Karl R. (1998): Logika znanstvenega odkritja. Ljubljana, Studia humanitatis.
- Popper, Karl (2002): Conjectures and Refutations. Routledge Classics. London and New York, Routledge.
- Potrč, Matjaž (1995): Pojmi in psihologija. (Fenomenološki spisi.) Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani.
- Priest, Graham (1995): Beyond the limits of thought. Cambridge, Cambridge University Press.
- Putnam, Hilary (1992): Realism with a Human Face. Cambridge, Massachusetts, and London, Harvard University Press.
- Routley, Richard (1980): Exploring Meinong's Jungle and Beyond. Monograph series. Canberra, Australian National University, Canberra, Research School of Social Sciences. Department of Philosophy.
- Sloterdijk, Peter (1999): Prihajati k svetu – prihajati k jeziku. Zbirka Aut. Ljubljana, Društvo Apokalipsa.

- Tarski, Alfred (1944): The semantic conception of truth. *Philosophy and Phenomenological Research*, 4. Michigan, International Phenomenological Society, 341-375.
- Ule, Andrej (1990): *Filozofija Ludwiga Wittgensteina*. Zbirka Razprave. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Ule, Andrej (1994): Popper med empirizmom in teorijskim holizmom. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 166-167. Ljubljana, ŠOU – Študentska založba, 175-184.
- Ule, Andrej (1997): Popperjeva obramba znanstvenega realizma. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 186-187. Ljubljana, ŠOU – Študentska založba, 171-189.
- Ule, Andrej: Why does Popper need realism? *Tipkopis*.
- Veber, France (1929): Problem predstavne produkcije. V: Ljubljana, Razprave ZDHV, IV/1928, 139-253.
- Veber, France (1934): *Knjiga o Bogu*. Celje, Mohorjeva družba.
- Veber, France (1939): *Vprašanje stvarnosti*. Ljubljana, Akademija znanosti in umetnosti.
- Wittgenstein, Ludwig (1984): *Werkausgabe Band 1*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Wittgenstein, Ludwig (2004): *O gotovosti*. Zbirka Aut. Ljubljana, Društvo Apokalipsa.
- Žalec, Bojan (1994): Davidsonova teorija pomena. V: Markič, Olča in Tenze, Goran (ur.): *Prispevki iz analitične filozofije*. Ljubljana, Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti in Radio Slovenija, Program Ars, III. Program, 83-86.
- Žalec, Bojan (1998): *Reprezentacije*. Zbirka Claritas. Ljubljana, ŠOU – Študentska založba.
- Žalec, Bojan (2002): *Spisi o Vebru*. Zbirka Scripta. Ljubljana, Študentska založba
- Žalec, Bojan (2004): Gotovost in védenje v horizontih življenjske oblike in jezikovnih iger. V: Wittgenstein, 2004, 179-200.